

De waardering van pensioenverplichtingen onder de richtlijnen van IAS 19

*De bepaling van financiële veronderstellingen
en de verwerking van actuariële resultaten in de jaarrekening*

S.J. de Ridder

Erasmus Universiteit Rotterdam

juni 2009

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1 Inleiding.....	5
1.1 Algemeen.....	5
1.2 Probleemstelling.....	6
1.3 Structuur	7
2 Geen toegezegde-bijdrageregeling dan een toegezegde-pensioenregeling	8
2.1 Inleiding.....	8
2.2 Toegezegde-bijdrageregeling en toegezegde-pensioenregeling	8
2.3 Bedrijfstakpensioenfondsen	9
2.4 Ondernemingspensioenfondsen.....	10
2.5 Conclusie	11
3 De keuze voor financiële veronderstellingen	12
3.1 Inleiding.....	12
3.2 Het te hanteren disconteringspercentage	13
3.2.1 Theorie.....	13
3.2.2 Rules-based versus principle-based benadering	13
3.2.3 Winstbeheer en bonussen	15
3.2.4 De invloed van de crisis op het disconteringspercentage	16
3.3 Toekomstige salarisstijgingen	17
3.3.1 Theorie.....	17
3.3.2 Middelloonregeling en eindloonregeling.....	17
3.3.3 Projected unit credit method en toekomstige salarisstijgingen.....	18
3.4 Opbrengst fondsbeleggingen	19
3.4.1 Theorie.....	19
3.4.2 Goede controle bij opbrengst fondsbeleggingen	20
3.5 Conclusie	21
4 Verwerking van actuariële resultaten in de jaarrekening	23
4.1 Inleiding.....	23
4.2 Verwerking via de winst- en verliesrekeningmethode	24
4.2.1 Theorie.....	24
4.2.2 Onderzoek en bevindingen	24
4.3 Verwerking via de eigen vermogenmethode	25
4.3.1 Theorie.....	25
4.3.2 Onderzoek en bevindingen.....	25

4.4	Verwerking via de corridormethode.....	26
4.4.1	Theorie.....	26
4.4.2	Onderzoek en bevindingen	27
4.5	Conclusie	27
5	Conclusie en aanbevelingen	28
6	Literatuurlijst	29
Bijlage 1	.....	31

Voorwoord

Door de sectie Accounting, Auditing & Control (AAC) van de Erasmus Universiteit Rotterdam is mij de opdracht gegeven om een onderzoek te doen naar een thema binnen de externe verslaggeving. Het doel van deze paper is om een advies te geven aan de International Accounting Standard Board (IASB) over IAS 19, oftewel de pensioenwetgeving. Ik zal in deze scriptie ingaan op financiële veronderstellingen en de verwerking van actuariële resultaten in de jaarrekening. De post pensioenen wordt vaak gezien als moeilijk en van invloed op winstbeheer (in de literatuur ‘earningsmanagement’ genoemd).

Over het onderwerp pensioenen is voldoende literatuur te vinden om uiteindelijk goede conclusies te trekken. Ten slot wil ik graag de Heer A. Tukker en de Erasmus Universiteit Rotterdam bedanken voor hun ondersteuning bij het schrijven van deze scriptie.

1 Inleiding

1.1 Algemeen

Om pensioenverplichtingen te waarderen en te verwerken in de jaarrekening zullen beursgenoteerde ondernemingen IAS 19 moeten toepassen. De pensioenverplichtingen van ondernemingen aan werknemers vallen onder de post voorzieningen. Over het algemeen wordt deze post gezien als een post, die subjectieve elementen bevat. Om deze subjectiviteit weg te nemen, en om vanuit het oogpunt van de belanghebbenden (zoals eigen en vreemde vermogensverschaffers) ongewenste earningsmanagement (in vervolg genoemd winstbeheer) te voorkomen, is goede wet- en regelgeving noodzakelijk. Jeffrey R. Kemenir (2009) bevestigt dat de financiële veronderstellingen om de pensioenverplichtingen te waarderen, erg subjectief zijn. Jeffrey R. Kemenir is actuariel consultant bij het grootste actuariel en consultancybedrijf genaamd 'Milliman'. Daarnaast blijkt uit ditzelfde paper dat de post pensioenen erg volatiel is. Deze volatiliteit komt door de vele financiële veronderstellingen, die elk jaar worden aangepast.

Bij de bepaling van de pensioenverplichtingen zijn met name drie financiële veronderstellingen van belang: het disconteringspercentage, de toekomstige salarisstijgingen en de waardering opbrengst fondsbeleggingen. Toekomstige salarisstijgingen hebben veel invloed op de bepaling van het actuariële resultaat, zo blijkt uit onderzoek gedaan door C. Grant, H. Grant en R. Ortega (2007).

Zonder duidelijke richtlijnen (opgesteld door de wet en regelgever) zal het inzicht in de jaarrekening voor belanghebbenden in het geding komen. De huidige principle-based benadering (zie hoofdstuk 3.2.2) zoals die wordt gehanteerd onder IAS 19, zorgt voor grote verschillen tussen jaarrekeningen. Het nadeel, dat ontstaat door toepassing van verschillende verwerkingsmethoden onder IAS 19 (zoals de winst- en verliesmethode, de eigen vermogenmethode en de corridor methode) is, dat jaarrekeningen van verschillende ondernemingen moeilijk kunnen worden vergeleken. Om duidelijk te maken wat actuariële resultaten zijn, geef ik allereerst hiervan een definitie (afkomstig uit het *Exposure draft of proposed: Actuarial Gains and Losses, Group Plans and Disclosures 2004*):

“Actuarial gains and losses are (a) experience adjustments (ie the effects of differences between previous actuarial assumptions and what occurred) and (b) the effects of changes in actuarial assumptions. They include unexpected changes in the value of the plan assets and can be large and volatile.”

Bij actuariële resultaten is voor ondernemingen zowel ervaring uit het verleden, als de invloed van gewijzigde financiële veronderstellingen van belang. De verwerking van actuariële resultaten en financiële veronderstellingen zijn voornamelijk van toepassing onder een toegezegde-pensioenregeling (onder IAS genoemd: defined benefit plans). Onder deze regeling moeten ondernemingen de pensioenverplichtingen opnemen op de balans (passiveren). In tegenstelling tot de toegezegde-

pensioenregeling, worden pensioenverplichtingen niet opgenomen op de balans bij toepassing van een toegezegde-bijdrageregeling (onder IAS genoemd: defined contribution plans).

Doordat ondernemingen bij een toegezegde- pensioenregeling veel subjectieve financiële veronderstellingen maken, kunnen door onduidelijke wet en regelgeving agency kosten ontstaan. Agency kosten zijn de kosten, die ontstaan doordat managers hun eigen belangen nastreven in plaats van die van de belanghebbenden (zie 'Accounting for decision making and control', p.717 geschreven door *Jerold L. Zimmerman*). In de volgende paragraaf zal de hoofdvraag geformuleerd worden.

1.2 Probleemstelling

In deze paper zal de internationale standaard van IAS 19 worden besproken. Hierbij gebruik ik als hoofddocument de richtlijnen afkomstig uit het 'Exposure draft of proposed: Actuarial Gains and Losses, Group Plans and Disclosures', uitgegeven door de IASB (2004). Zowel financiële veronderstellingen (zoals disconteringspercentage, toekomstige salarisstijgingen en opbrengst fondsbeleggingen), als de verwerkingsmethoden van actuariële resultaten staan hier centraal.

Inleidend zal worden ingegaan op het verschil tussen de toegezegde-bijdrageregeling en de toegezegde-pensioenregeling. De vraag of de scheidingslijn duidelijk is, wanneer men te maken heeft met een toegezegde-bijdrageregeling en wanneer een toegezegde-pensioenregeling, zal hier worden beantwoord. Daarna zullen de financiële veronderstellingen en de keuzes die ondernemingen hierbij maken worden bekeken. Vanwege de omvang van de pensioenverplichtingen (en daarmee hun invloed op het balanstotaal) zal in deze paper worden gekeken naar de invloed van financiële veronderstellingen, op het inzicht in de jaarrekening voor belanghebbenden. Ten derde zal ik de verwerkingsmethoden van actuariële resultaten beschouwen. Deze derde deelvraag zal worden beantwoord door te kijken naar de methode die het beste inzicht geeft in de jaarrekening. De hoofdvraag van deze paper is:

Welke financiële veronderstellingen en verwerkingsmethode met betrekking tot actuariële resultaten - toegestaan onder IAS 19 - zouden ondernemingen moeten hanteren, zodat belanghebbenden goede economische beslissingen kunnen nemen?

De deelvragen die het eenvoudiger maken mijn hoofdvraag te beantwoorden zijn:

1. *Is de scheidingslijn voor ondernemingen duidelijk genoeg tussen de toegezegde-bijdrageregeling en de toegezegde-pensioenregeling?*
2. *Welke invloed hebben financiële veronderstellingen (zoals disconteringspercentage, toekomstige salarisstijgingen en opbrengst fondsbeleggingen) op het inzicht in de jaarrekening voor belanghebbenden?*

3. *Welke verwerkingsmethode, toegestaan onder IAS 19 om actuariële resultaten te verwerken in de jaarrekening, zou de voorkeur moeten verdienen om het inzicht in de jaarrekening voor belanghebbenden te verbeteren?*

1.3 Structuur

Allereerst wordt in hoofdstuk 2 gestart met een inleidend hoofdstuk over de verschillen tussen de toegezegde-bijdrageregeling en de toegezegde-pensioenregeling. Vervolgens zal in hoofdstuk 3 antwoord worden gegeven op deelvraag 2. Hierbij staan de drie belangrijkste financiële veronderstellingen centraal: het disconteringspercentage, de toekomstige salarisstijgingen en de opbrengst fondsbeleggingen.

In hoofdstuk 4 zullen de verwerking van actuariële resultaten via de winst- en verliesrekeningmethode, de eigen vermogenmethode en de corridormethode worden geanalyseerd. Hier zal toepassing van deze methoden in de praktijk uiteengezet worden. Dit hoofdstuk zal laten zien welke verwerkingsmethode van actuariële resultaten de voorkeur heeft voor belanghebbenden.

In het laatste hoofdstuk (hoofdstuk 5) zullen we antwoord geven op de hoofdvraag en daarmee kijken welke invloed financiële veronderstellingen en de verwerkingsmethoden van actuariële resultaten hebben op het inzicht in jaarrekeningen. Bij de beantwoording van de hoofdvraag zal specifiek rekening worden gehouden met belanghebbenden van ondernemingen.

2 Geen toegezegde-bijdrageregeling dan een toegezegde-pensioenregeling

2.1 Inleiding

De bepaling van de toegezegde-bijdrageregeling en de toegezegde-pensioenregeling is een discussie, die al enige tijd actueel is binnen de pensioenwetgeving. We zien deze discussie terugkomen in de nieuwe regelgeving onder RJ 271. Daarnaast is het onderscheid tussen deze regelingen belangrijk binnen IAS 19. Dit inleidende hoofdstuk zal zich richten op de vraag of de scheiding tussen de toegezegde-bijdrageregeling en de toegezegde-pensioenregeling op de juiste manier is geformuleerd onder IAS 19. Met “juist” bedoel ik of de wet en regelgeving zorgt voor duidelijkheid, betreffende de toepassing van de twee regelingen in de praktijk. Er zullen goede en duidelijke criteria gehanteerd moeten worden om de twee regelingen te kunnen onderscheiden. De deelvraag die beantwoord zal worden aan het eind van dit hoofdstuk is daarom:

Is de scheidingslijn voor ondernemingen duidelijk genoeg tussen de toegezegde-bijdrageregeling en de toegezegde-pensioenregeling?

2.2 Toegezegde-bijdrageregeling en toegezegde-pensioenregeling

Om een goede conclusie te kunnen trekken over de scheidingslijn tussen een toegezegde-bijdrageregeling en een toegezegde-pensioenregeling, worden de definities van beide regelingen behandeld. De definitie van een toegezegde-bijdrageregeling is als volgt:

***Toegezegde-bijdrageregeling:** een pensioenregeling waarbij door de rechtspersoon overeengekomen bijdragen worden betaald aan het fonds en er geen verplichting voor de rechtspersoon bestaat tot het betalen van aanvullende bijdragen als er sprake is van een tekort bij het fonds; het actuariële risico, inclusief het beleggingsrisico ligt in dit geval niet bij de rechtspersoon (handboek jaarrekening, 2008 p.468).*

Het risico van de pensioenuitkeringen ligt bij de toegezegde-bijdrageregeling volledig in handen van de werknemer. De werkgever passivert daarom ook geen pensioenverplichtingen op zijn balans. Dit is echter anders bij een toegezegde-pensioenregeling. Als men het heeft over een toegezegde-pensioenregeling zullen de pensioenverplichtingen namelijk wel op de balans moeten worden gepassiveerd.

De definitie van de toegezegde-pensioenregeling is als volgt:

*Men spreekt in alle overige gevallen – waar men niet spreekt over een **toegezegde-bijdrageregeling** - over een toegezegde-pensioenregeling.*

Bij een toegezegde-bijdrageregeling ligt het risico van de pensioenbetaling bij de rechtspersoon zelf en niet bij een onafhankelijke derde. Mede omdat de afgelopen jaren de aandacht van investeerders, regelgevers en politici voor de toegezegde-bijdrageregeling groter is geworden aldus *Picconi (2006)*, zijn de richtlijnen voor deze regeling dan ook sterk veranderd.

2.3 Bedrijfstakpensioenfondsen

Zonder duidelijke regels rond beide regelingen ontstaat een groot grijs gebied wanneer er sprake is van een toegezegde-pensioenregeling en wanneer van een toegezegde-bijdrageregeling. Hier heeft de wet- en regelgever dan ook duidelijke regels voor gemaakt. Beginnend bij een bedrijfstakpensioenfonds. In dit soort fondsen houden ondernemingen gezamenlijk pensioenen voor hun werknemers. Zonder verdere regels kan een dergelijk pensioenfonds worden gezien als een toegezegde-pensioenregeling, er wordt immers een apart fonds opgericht, waar de werkgever *economisch risico* loopt over toekomstig te betalen premies. Dit economische risico zal worden verduidelijkt door RJ 271 te vergelijken met IAS 19.

RJ 271.310 bepaald dat aan de volgende voorwaarde moet worden voldaan om pensioenverplichtingen ook daadwerkelijk als een toegezegde-bijdrageregeling te classificeren (zie handboek jaarrekening 2008 p. 470):

- *De rechtspersoon is aangesloten bij een bedrijfstakpensioenfonds en past tezamen met andere rechtspersonen dezelfde pensioenregeling toe; en*
- *De rechtspersoon heeft geen verplichting tot het voldoen van aanvullende bijdragen in het geval een tekort bij het bedrijfstakpensioenfonds anders dan het betalen van hogere premies.*

Onder IAS 19 is het verplicht wanneer tekorten zullen worden verrekend met de verhoging van toekomstige premies, de regels voor de toegezegde-pensioenregeling te hanteren. In tegenstelling tot IAS 19 is onder RJ 271 een toegezegde-pensioenregeling toegestaan maar niet verplicht. *Van Gaalen* partner bij Watson Wyatt is het met de uitzonderingen onder RJ 271 echter niet eens en sluit zich aan bij IAS 19:

“Er moet daadwerkelijk sprake zijn van risico-overdracht, waarbij werknemers de last van toekomstige tekorten op zich nemen,” zo zegt Van Gaalen.

Overigens is de aanpassing van IAS 19 door de wet- en regelgeving in 2005, wanneer sprake is van een toegezegde-pensioenregeling of toegezegde-bijdrageregeling, een verbetering voor het inzicht voor belanghebbenden. Het is terecht dat een onderneming pensioenverplichtingen passivert op de balans, wanneer er een economisch risico wordt gelopen door de werkgever. Is er sprake van een toegezegde-pensioenregeling dan loopt de werkgever geen economische risico en is de pensioenverplichting een zaak geworden tussen het beleggingsfonds, de werkgever en de werknemer. De werkgever draagt in geval van een toegezegde-bijdrageregeling slechts een gedeelte af van het salaris van de werknemer aan het pensioenfonds. Omdat de werkgever zelf geen economisch risico loopt, is het terecht dat er geen pensioenverplichtingen worden gepassiveerd op de balans.

Concluderend zijn de criteria betreffende de bepaling, wanneer sprake is van een toegezegde-bijdrageregeling of een toegezegde-pensioenregeling, onder IAS 19 duidelijk en juist geformuleerd. Welke partij het economische risico loopt moet doorslaggevend zijn.

2.5 Conclusie

De scheidingslijn tussen de toegezegde-bijdrageregeling en de toegezegde-pensioenregeling wordt bepaald door het economisch risico dat de werkgever loopt. Als het economische risico van de pensioenverplichtingen voor een belangrijk deel bij de werkgever ligt, is er sprake van een toegezegde-pensioenregeling. Is dit niet het geval dan is er sprake van een toegezegde-bijdrageregeling. Als de werkgever verantwoordelijk is voor het pensioen van de werknemer, dan zal hij de verplichting van deze toekomstig te betalen uitkeringen moet passiveren op de geconsolideerde balans van de groep.

Allereerst is de scheidingslijn bij ondernemingspensioenfonds en tussen beide regelingen duidelijk en juist geformuleerd. Ten tweede moeten er bij bedrijfstakpensioenfonds geen uitzonderingen bestaan om een toegezegde-pensioenregeling toch als toegezegde-bijdrageregeling te laten gelden. De werkgever loopt immers over de toekomstige verplichtingen geen economisch risico. Dit sluit aan bij IAS 19, maar niet bij RJ 271 (waar uitzonderingen bij een bedrijfstakpensioenfonds wel zijn toegestaan).

Concluderend is de scheidingslijn tussen de toegezegde-bijdrageregeling en de toegezegde-pensioenregeling duidelijk. De toegezegde-bijdrageregeling moet alleen worden toegepast indien een derde partij het *gehele* economisch risico op zich neemt. Toepassing van de toegezegde-pensioenregeling zal moeten plaatsvinden als de werkgever het economisch risico loopt over de pensioenverplichtingen.

3 De keuze voor financiële veronderstellingen

3.1 Inleiding

Voordat onderzoek gedaan zal worden naar de drie toegestane verwerkingsmethoden onder IAS 19, zal eerst kritisch worden gekeken naar de belangrijkste financiële veronderstellingen. Het belang van financiële veronderstellingen in de jaarrekening is groot. Wijzigingen van financiële veronderstellingen hebben namelijk een grote invloed op het resultaat. Deze grote invloed komt doordat de pensioenverplichtingen een groot gedeelte van het balanstotaal bepalen. *Ghicas (1990)* heeft in zijn onderzoek laten zien, dat ondernemingen financiële veronderstellingen wijzigen, als dat zorgt voor een positief effect op de jaarrekening van een onderneming. De aanpassing van een financiële veronderstelling heeft een belangrijke reden. De belangrijkste reden volgens *Asthana (1999)* om aanpassingen te doen aan financiële veronderstellingen, is het behalen van belastingvoordelen. Het aanpassen van financiële veronderstellingen zorgt voor verschuivingen van winsten naar een ander jaar. Deze verschuivingen bepalen daarmee de hoogte van de te betalen belastingen.

Anderson (1992) heeft onderzocht dat zich met betrekking tot actuariële berekeningen voor de waardering van pensioenverplichtingen, ongewenste effecten voordoen. Ondanks de zogenaamde 'beste estimates' zoals genoemd in IAS 19.73 voldoen ondernemingen hier niet altijd aan. Managers doen soms namelijk aan ongewenst winstbeheer. Ongewenst voor de belanghebbenden wel te verstaan. Met de term 'best estimates' wordt in IAS 19.73 bedoeld, dat een inschatting wordt gemaakt naar beste weten (zie handboek jaarrekening 2008 p. 484). De onderzoekers *Ghicas*, *Asthana* en *Anderson* laten zien dat door de invloed die managers kunnen uitoefenen op de financiële veronderstellingen, de waardering van pensioenverplichtingen erg gevoelig is voor winstbeheer.

Ik toets in dit hoofdstuk de bevindingen uit de bestaande literatuur aan die van *Gopal (1995)*. Om een goede conclusie te kunnen trekken, zal worden gekeken naar de twee belangrijkste veronderstellingen die *Gopal* maakt. Daarnaast zal worden gekeken naar de waardering van opbrengst fondsbeleggingen. De financiële veronderstellingen worden geanalyseerd aan de hand van de bestaande literatuur. Allereerst beweert *Gopal* dat de hoogte van de leverage (verhouding vreemd/eigen vermogen) invloed heeft op de keuze van het disconteringspercentage. Ten tweede concludeert hij, dat de hoogte van de verwachte toekomstige salarisstijging afhankelijk is van de hoogte van de niet gedekte pensioenen. Hiermee bedoelt hij dat ondernemingen met hoge ongedekte schulden en hoge leverage, kiezen voor een hoger disconteringspercentage. Als laatste wil ik graag onderzoeken of de huidige richtlijnen met betrekking tot opbrengst fondsbeleggingen wel goed en duidelijk genoeg zijn.

Tijdens de vergelijking van de bestaande literatuur met de bevindingen van *Gopal*, zullen in dit hoofdstuk aanbevelingen worden gedaan, om de post pensioenen zo getrouw en inzichtelijk mogelijk

weer te geven. Hierbij zijn van belang: de bepaling van: het disconteringspercentage, de waardering van toekomstige salarisstijgingen en de waardering van opbrengst fondsbeleggingen. Aan het begin van elke paragraaf zal een korte theoretische toelichting worden gegeven. Vervolgens zullen we de literatuur van elke financiële veronderstelling bestuderen. Aan het eind van dit hoofdstuk zullen we aan de hand van Gopal zijn conclusies antwoord geven op de vraag:

Welke invloed hebben financiële veronderstellingen (zoals disconteringspercentage, toekomstige salarisstijgingen en opbrengst fondsbeleggingen) op het inzicht in de jaarrekening voor belanghebbenden?

3.2 Het te hanteren disconteringspercentage

3.2.1 Theorie

De pensioenverplichtingen worden volgens IAS 19 gewaardeerd tegen contante waarde. Tevens dient de verplichting, die binnen 12 maanden na de balansdatum betaalbaar is, in de verdiscontering betrokken te worden. Nu bepalen IAS 19.78 dat:

Er verdisconteerd dient te worden tegen het intrestpercentage van hoogwaardige ondernemingsobligaties of indien de markt voor ondernemingsobligaties niet liquide genoeg, het intrestpercentage van staatsobligaties.

Ondernemingen moeten een disconteringspercentage gebruiken voor hun pensioenverplichtingen, dat overeenkomt met een ondernemingsobligatie of een staatsobligatie.

3.2.2 Rules-based versus principle-based benadering

Er zijn twee soorten benaderingen met betrekking tot de waardering van pensioenverplichtingen. Voor de post pensioenen zijn er wetenschappers, die voorstander zijn van strakke wetten en regels (rules-based benadering). Daarnaast zijn er voorstanders van meer flexibele wet- en regelgeving (principle-based benadering). De reden dat men de voorkeur geeft aan een rules-based benadering, wordt goed uitgelegd in het onderzoek van *Bergstresser, Desai en Rauh (2006)*. Zij benadrukken dat het disconteringspercentage door ondernemingen zelf mag worden vastgesteld en daarmee een goede manier is voor winstbeheer. In hun paper pleiten zij dan ook voor duidelijke regels voor het disconteringspercentage. Zo geven Bergstresser, Desai en Rauh als voorbeeld dat bij IBM in 2000 en 2001 bijna 5% van het inkomen voor belasting ontstond, door een wijziging van het disconteringspercentage (van 9,25% naar 10%). Om dit te voorkomen is een aanbeveling aan de IASB

dan ook, om gebruik te maken van een vast disconteringspercentage om pensioenverplichtingen contant te maken.

Daartegenover zijn er de onderzoekers die juist een meer principle-based benadering aanhangen. Hierbij kan worden gedacht aan *Watts en Zimmerman (1986)* en *Healy en Palepu (1993)*. Meer flexibelere regelgeving zou beter zijn om contracten te sluiten met andere partijen en om daarom beter te communiceren met de private belegger. Deze onderzoekers vinden dus dat financiële verslaggeving flexibeler moet zijn. Het standpunt van *Dye en Verrechia (1995)* sluit meer aan bij mijn visie. *Dye en Verrechia* concluderen dat de voordelen van flexibiliteit meer moeten zijn, dan de nadelige effecten van management opportunisme. Hierbij is het belangrijk om op te merken dat het bij winstbeheer gaat om de keuze die de wet- en regelgever maakt tussen een rules-based en een principle-based benadering.

Onderzoek gedaan door *Hann, Lu en Subramanyam (2007)* laat zien dat de invloed van flexibiliteit van de wet- en regelgeving (zoals deze ook onder IAS 19 gehanteerd is) niet moet worden aangepast. Flexibiliteit zorgt namelijk voor betere communicatie van relevante informatie die betrekking hebben op pensioenverplichtingen. Hiermee geven ze aan dat gebruik moet worden gemaakt van de principle-based benadering. Echter ben ik van mening dat de nadelige effecten van management opportunisme groter zijn, dan de toepassing van flexibele waardering van pensioenverplichtingen. Duidelijke regels zorgen namelijk voor minder ruimte voor subjectieve financiële veronderstellingen. Hiermee sluit ik me dus aan bij het onderzoek van *Dye en Verrechia (1995)*. Het voorbeeld van IBM toont aan dat het resultaat door financiële veronderstelling gemakkelijk is te beïnvloeden.

In de zoektocht naar de juiste benadering van de post pensioenen kiest IAS 19 voor de principle-based benadering. Er wordt een grote vrijheid toegestaan voor ondernemingen om hun winsten te beheren. Hierbij opgemerkt dat ondernemingen bij het kiezen van het disconteringspercentage, al doen aan winstbeheer. Dit is echter niet altijd ongewenst maar kan wel een negatieve invloed hebben op het inzicht, dat belanghebbenden krijgen in de jaarrekening. Om dit te voorkomen raad ik aan om een vast disconteringspercentage te hanteren bij het contant maken van pensioenverplichtingen. De vaststelling van het disconteringspercentage zal periodiek moeten worden bepaald door de wet- en regelgever. Door hantering van een dergelijk percentage, zal de vergelijkbaarheid tussen jaarrekeningen inzichtelijker worden gemaakt.

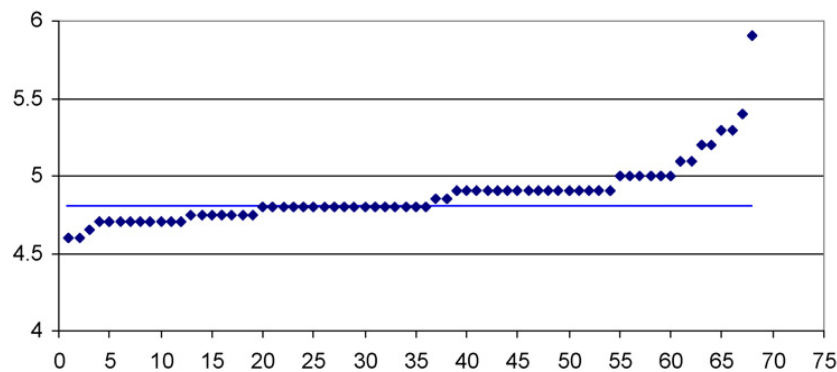
Concluderend kunnen we vaststellen, dat voor goede pensioenverslaggeving een vast disconteringspercentage gehanteerd dient te worden. IAS 19 zal bij de post pensioenen gebruik moeten maken van een rules-based benadering, in plaats van een principle-based benadering.

3.2.3 Winstbeheer en bonussen

We zullen allereerst kort ingaan op het gebruik van bonussen om winsten te beïnvloeden. Bonussen voor managers kunnen namelijk de keuze, welk disconteringspercentage de manager hanteert beïnvloeden. Welk disconteringspercentage wordt gehanteerd, is per land verschillend, zo blijkt uit onderzoek gedaan door *Fasshauer, Glaum & Street (2008)* (zie figuur 1).

FIGUUR 1

Interest rate assumptions benchmarked against national median
(U.K. companies, n = 61, Mean: 4.88; Standard deviation: 0.20; Minimum: 4.60; Median: 4.80; Maximum: 5.90)

Hiermee merk ik op dat het gebruik van bonussen een negatief effect kan hebben op subjectieve posten, zoals de waardering van pensioenverplichtingen. Bij de bestudering van de literatuur over bonussen en de invloed ervan op het beheren van winsten, is de term accruals van belang (ook wel ‘accrual accounting’ genoemd).

Bij hantering van ‘accrual accounting’ worden de gevolgen van transacties en andere gebeurtenissen verwerkt wanneer zij zich voordoen, en worden zij in de administratie geboekt en in de jaarrekening verwerkt van de periode waarop zij betrekking hebben. (handboek jaarrekening 2008 p.105).

In de literatuur over dit onderwerp zien we dat *Sloan (1996)* tot de conclusie komt, dat het onjuist toerekenen van opbrengsten en kosten (accruals), in het geval dat deze opbrengsten of kosten een groot gedeelte uitmaken van de winsten, worden gevolgd door lage returns. Hij beweert dus dat het onjuist toerekenen van opbrengsten en kosten door ondernemingen als gevolg heeft, dat er lagere winsten ontstaan in de volgende periode. De oorzaak van deze lagere winsten (zoals Sloan deze noemt) wordt uitgelegd door *Xie (2001)* en *Healy (1985)*. Xie en Healy beweren dat de lagere winsten het gevolg zijn van het feit dat managers te veel op basis van resultaten op de korte termijn worden beloond. Deze bonussen hebben tot gevolg dat deze managers winsten zullen manipuleren, wat uiteindelijk zal leiden tot een verslechterd inzicht in de jaarrekening. Een oplossing om winsten zo

getrouw mogelijk weer te geven, is door managers op de juiste manier te belonen voor hun prestaties. Hier zal ik verder niet op ingaan, maar voor artikelen over winstbeheer en bonussen zie ook *Bergstresser et al (2006)*, *Gaver et al (1995)*, *Holthausen et al (1995)*, *Healy (1985)*.

3.2.4 *De invloed van de crisis op het disconteringspercentage*

In de economische crisis, die op het moment van schrijven gaande is (juni 2009), zien we dat de waarde van aandelen voor zowel pensioenfondsen als ondernemingen afneemt. Dit betekent dat er grote actuariële verliezen zullen worden gemaakt. De eerste reden dat actuariële verliezen worden gemaakt komt doordat pensioenverplichtingen tegen een lager disconteringspercentage (als gevolg van een lagere rente) contant worden gemaakt. Dit heeft tot gevolg dat pensioenverplichtingen groter zullen worden. Daarnaast zijn de opbrengst fondsbeleggingen lager dan verwacht. De situatie die nu ontstaat, is dat er een continue fluctuatie ontstaat in de waarde van fondsbeleggingen. Dit heeft tot gevolg dat actuariële resultaten zullen veranderen, maar niet de juiste waarde weergeven op de lange termijn. In tijden van crisis zullen door een dubbel zo sterke reactie (dalende opbrengst fondsbeleggingen en toenemende verplichtingen) veel actuariële verliezen worden gemaakt. De corridor methode zou hier op in kunnen spelen, omdat deze rekening houdt met grote fluctuaties van actuariële resultaten (zie paragraaf. 4.3).

Naast het ontstaan van grote fluctuaties van actuariële resultaten, wil ik er op wijzen dat ondernemingen hun disconteringspercentage halen uit verschillende databanken. De bekendste index voor bedrijfsobligaties, die in dit verband worden gebruikt zijn Iboxx en Bloomberg. Uit navraag bij venoot, van accountants en belastingadviseurs Berk Rotterdam, *Jankhim Han* blijkt dat de verschillen tussen deze databanken dit jaar erg groot zijn:

“Bij een van onze klanten was het verschil tussen de rentepercentages uit Iboxx en Bloomberg om pensioenverplichtingen te verdisconteren meer dan 1,5%. Wij hebben er bij deze klant dan ook bewust voor gekozen om tussen deze twee percentages in te gaan zitten.”

Han geeft als oorzaak aan dat de grote verschillen vooral komen door de crisis.

“De verschillende disconteringspercentages komen vooral door de onzekerheid over de toekomst.”

Zijn laat zien dat het bepalen van een disconteringspercentage subjectief is. Dit bevestigt dan ook het standpunt om een vast disconteringspercentage te hanteren voor pensioenverplichtingen, zoals ingenomen in de vorige paragraaf. Concluderend is het hanteren van een vast disconteringspercentage een oplossing, die belanghebbenden in staat stelt goede economische beslissingen te nemen.

3.3 Toekomstige salarisstijgingen

3.3.1 Theorie

Bij toekomstige salarisstijgingen speelt de zogenaamde Projected Unit Credit Methode (PUCM) een rol. Deze methode komt er op neer dat:

De eindwaarde van pensioenaanspraken moet worden berekend en dat op basis van deze eindwaarde toerekening aan de verschillende jaren plaatsvindt (zie handboek jaarrekening 2008 p. 480).

Uit de bepaling over de contante waarde van pensioenaanspraken, blijkt dat rekening moet worden gehouden met toekomstige salarisstijgingen. IAS 19.83 bepaalt namelijk dat:

Toegekende pensioenaanspraken dienen te geschieden met inachtneming van de geschatte toekomstige salarisstijgingen, zowel algemeen (inflatie, vraag/aanbod op de arbeidsmarkt) als individueel (senioriteit, promotie). (zie handboek jaarrekening 2008 p.480).

Onder IAS 19 dient men bij de verdisconteerde pensioenverplichtingen dus rekening te houden met toekomstige salarisstijgingen, zowel algemene als individuele salarisstijgingen per werknemer.

3.3.2 Middelloonregeling en eindloonregeling

We zullen in deze paragraaf ingaan op de waardering van pensioenen via de middelloonregeling en de eindloonregeling. Bij een middelloonregeling heeft men tijdens het vaststellen van de salarisstijgingen geen probleem met de waardering van pensioenen. Het is zo dat de werknemer bij deze regeling voor zijn eigen pensioen spaart, door periodiek een bepaald percentage af te dragen aan de werkgever. Hiermee zal de werknemer uiteindelijk 70% van het gemiddelde salaris als pensioen vergoed krijgen door de werkgever. Bij de eindloonregeling is dit echter anders en kan de werkgever een incidenteel verlies lijden door toekomstige salarisstijgingen van de werknemer. In het vervolg van deze paragraaf zullen we daarom ingaan op toekomstige salarisstijgingen bij de eindloonregeling en ons niet richten op de middelloonregeling.

Bij de verwerking van de eindloonregeling in de jaarrekening, zou men er voor kunnen kiezen om geen rekening te houden met toekomstige salarisstijgingen. Het huidige systeem strookt niet met het toerekeningbeginsel, omdat winsten of verliezen worden genomen op basis van onzekere salarisstijgingen. Onder de huidige regels kan het gebeuren dat zich elk jaar sterke schommelingen voordoen in het resultaat, wat tot gevolg heeft dat winsten of verliezen worden genomen, zonder dat deze daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Toch is het belangrijk om te onderkennen dat de pensioenverplichtingen (inclusief salarisstijgingen) in de toekomst zullen plaatsvinden. Om een goed

en getrouw beeld te geven van de post pensioenen, zullen de toekomstige salarisstijgingen daarom op de balans moeten worden opgenomen. Mijn mening wordt bevestigd door *Ralph ter Hoeven* IFRS partner bij Deloitte, die vindt dat toekomstige salarisstijgingen wel moeten worden meegenomen in de waardering van pensioenen:

“Wat heeft u liever, een eindloonregeling of een middelloonregeling? Een eindloonregeling is nu eenmaal meer waard, en de IAS 19 wil alleen maar afdwingen dat dit erkend wordt.”

Hiermee doelt hij op het feit dat werkgevers rekening moeten houden met toekomstige salarisstijging, omdat het risico bestaat dat de beleggingen uiteindelijk de pensioenverplichtingen niet kunnen dekken.

Concluderend kunnen we dus stellen dat de huidige richtlijnen van IAS 19 bij gebruik van de eindloonregeling, op de juiste manier zijn opgesteld. Toekomstige salarisstijgingen moeten worden meegenomen, omdat dit het inzicht in de jaarrekening vergroot. In de volgende paragraaf zal advies worden gegeven, hoe het inzicht in de jaarrekening vergroot kan worden.

3.3.3 *Projected unit credit method en toekomstige salarisstijgingen*

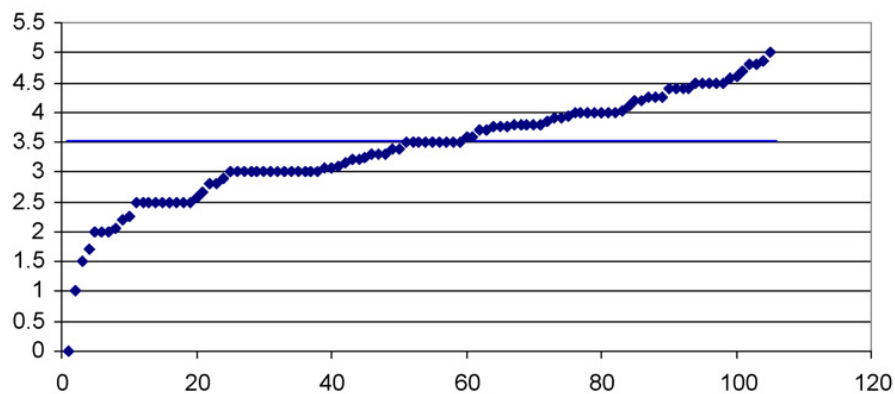
Door gebruik te maken van de PUCM zullen toekomstige salarisstijgingen moeten worden verwerkt in de jaarrekening. Deze verwachtingen zijn subjectief en daarom moeilijk te controleren door toezichthouders. Vanwege deze subjectieve financiële veronderstellingen is het moeilijk om toekomstige pensioenverplichtingen getrouw te kunnen waarderen. Moeten toekomstige salarisstijgingen dan eigenlijk wel worden meegenomen in de jaarrekening; er zijn namelijk op dit moment nog geen pensioenverplichtingen voor de eventuele toekomstige salarisstijgingen? In de vorige paragraaf hebben we geconcludeerd dat toekomstige salarisstijgingen wel moeten worden meegenomen in de pensioenverplichtingen, omdat bij een eindloonregeling de pensioenverplichtingen naar de werknemers in de toekomst wel zal ontstaan. In deze paragraaf zal een oplossing worden aangedragen voor de subjectiviteit van toekomstige salarisstijgingen.

De verschillende financiële veronderstellingen, die door ondernemingen zijn gemaakt met betrekking tot verwachte toekomstige salarisstijgingen, zijn onderzocht door *Fasshauer, Glaum en Street (2008)*. Zij laten zien dat deze verwachtingen ver uit elkaar liggen (zie figuur 2). Dit kan bijvoorbeeld komen doordat ondernemingen veel oud personeel in dienst hebben (waardoor de verwachting toekomstige salarisstijgingen minder groot zijn) of juist veel jong personeel. Om het inzicht in de jaarrekening te vergroten adviseer ik om een leeftijdsafhankelijke tabel te maken van de verwachte toekomstige salarisstijgingen van een werknemer. Deze tabel kan tevens per sector worden onderverdeeld, zodat ondernemingen betere schattingen kunnen maken met betrekking tot toekomstige sectorafhankelijke salarisstijgingen. Door een dergelijke tabel te gebruiken zullen ondernemingen die

even oud personeel in dienst hebben, in een soortgelijke sector, dezelfde verwachte salarisstijgingen moeten hebben.

FIGUUR 2

**Salary rate progression assumptions benchmarked against industry median
(Manufacturing n = 105; mean: 3.39; Standard deviation: 0.87; Minimum: 0.00;
Median: 3.50; Maximum: 5.00)**

Concluderend is de verwerking van salarisstijgingen onder de huidige richtlijnen van IAS 19 subjectief, maar wel noodzakelijk. De pensioenverplichtingen zullen uiteindelijk door de werkgever moeten worden betaald aan de werknemer. Een onderneming zal hier rekening mee moeten houden bij haar investeringsbeslissingen. Ik adviseer daarom om de verwachte toekomstige salarisstijgingen individueel (dus per werknemer) te bepalen en mee te nemen in de waardering van pensioenverplichtingen. Door een goede sector en leeftijdsafhankelijke tabel te maken, zal bij het bepalen van verwachte toekomstige salarisstijgingen minder ongewenst winstbeheer plaatsvinden.

3.4 Opbrengst fondsbeleggingen

3.4.1 Theorie

Allereerst merken we op dat de waardering van de opbrengst fondsbeleggingen een belangrijk aspect zijn van winstbeheer. Voordat we verder ingaan op de waardering van opbrengst fondsbeleggingen, geef ik eerst een goede definitie van opbrengst fondsbeleggingen (handboek jaarrekening 2008 p.489):

De opbrengsten fondsbeleggingen omvat rente, dividend en andere opbrengsten genoten uit fondsbeleggingen, alsmede de ongerealiseerde waardewijzingen van fondsbeleggingen, onder aftrek van administratiekosten en eventuele belastingen verschuldigd door het fonds (RJ 271.303).

De verschillen tussen de RJ en IAS 19 zijn in dit verband gering en kunnen dan ook worden verwaarloosd. Hieronder zullen we bepalen hoe men actuariële resultaten verwerkt bij opbrengsten fondsbeleggingen:

De verwachte opbrengst fondsbeleggingen die in aanmerking moet worden genomen bij de bepaling van de pensioenlast, is gebaseerd op de marktverwachtingen aan het begin van het boekjaar omtrent het te behalen rendement over de gehele looptijd van de verplichtingen. Voorts moet rekening worden gehouden met de verwachte ontwikkeling in de fondsbeleggingen uit hoofde van door het fonds in het boekjaar te ontvangen premies en te behalen uitkeringen, alsmede met een aftrek voor die administratiekosten (kosten beleggingen), die niet zijn begrepen in de actuariële grondslagen die zijn toegepast bij de berekening van de contante waarde van toegekende aanspraken (IAS 19.106 en IAS 19.107).

In IAS 19.106 en IAS 19.107 wordt goed uitgelegd, hoe opbrengst fondsbeleggingen moeten worden bepaald en gewaardeerd. Om opbrengsten fondsbeleggingen te waarderen moet allereerst de verwachting over toekomstige rendementen worden bepaald. Hoe nu daadwerkelijk actuariële resultaten ontstaan bij fondsbeleggingen wordt duidelijk in IAS 19.105:

Het verschil tussen de verwachte en de feitelijke behaalde opbrengst fondsbeleggingen is een bestanddeel van de actuariële resultaten.

Actuariële resultaten ontstaan, doordat men vooraf verwachte opbrengst fondsbeleggingen formuleert en de werkelijke opbrengst fondsbeleggingen (bij het opstellen van de jaarrekening) toets aan deze verwachting. Het verschil tussen de verwachte opbrengst fondsbeleggingen en de werkelijke opbrengst fondsbeleggingen is het actuariële resultaat. Een voorbeeld van opbrengst fondsbelegging is te vinden in bijlage 1 (afkomstig uit handboek jaarrekening 2008 p. 491)

3.4.2 Goede controle bij opbrengst fondsbeleggingen

Het actuariële resultaat omtrent fondsbeleggingen ontstaat (zo zagen we in de vorige paragraaf), door het verschil tussen de verwachte opbrengst fondsbeleggingen en de werkelijke opbrengst fondsbeleggingen, met elkaar te vergelijken. Over de opbrengst van fondsbeleggingen zijn weinig onderzoeken gepubliceerd, waardoor het moeilijk is om goede en duidelijke conclusies te trekken over dit onderwerp. Wel is duidelijk dat de waardering van opbrengst fondsbeleggingen subjectieve elementen bevat. De bepaling van verwachte rendementen over het komende jaar zijn subjectief en moeilijk te schatten. Hierbij merk ik op dat opbrengst fondsbeleggingen de enige post is die vooraf in de jaarrekening wordt opgenomen (namelijk door een verwachting te vormen), zie het paper *Andrew Lennard (2007)*. *Charles D. Ellis (1972)* voegt daaraan toe, dat het bepalen van verwachte

opbrengsten fondsbeleggingen moeilijk en subjectief is. Ook bij de bepaling van de opbrengst fondsbeleggingen staat het beheren van winsten door managers centraal. Indien een manager op basis van behaalde resultaten een beloning krijgt, zal hij vooraf een lage inschatting van zijn fondsbeleggingen maken. Deze lage inschatting heeft tot gevolg, dat aan het eind van het jaar een actuariële winst zal worden opgenomen in de jaarrekening. Indien een onderneming en haar belanghebbenden zich hier niet van bewust zijn, zullen onterecht bonussen worden uitgekeerd. Het onterecht uitkeren van bonussen zal ervoor zorgen dat agency kosten toenemen.

Om een duidelijke en goede conclusie te kunnen trekken over deze post, zijn niet genoeg onderzoeken beschikbaar. Naar mijn mening zijn de huidige richtlijnen wellicht te breed. Ik adviseer wel dat indien de verwachte opbrengst fondsbeleggingen te ver afwijken van de werkelijke opbrengst fondsbeleggingen, hier een (financiële) sanctie tegenover dient te staan.

3.5 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we de bestaande literatuur getoetst aan de bevindingen van *Gopal (1995)*. Uit het onderzoek van Gopal blijkt dat de hoogte van de leverage (verhouding vreemd/eigen vermogen) invloed heeft op de keuze van het disconteringspercentage en dat de verwachte salarisstijging afhankelijk is van de hoogte van de ongedekte pensioenen. Daarnaast hebben we onderzocht of IAS 19 wel goede en duidelijke richtlijnen heeft met betrekking tot de waardering van opbrengst beleggingen.

Allereerst heeft de hoogte van de leverage invloed op de keuze om een ander disconteringspercentage te hanteren voor pensioenverplichtingen. We hebben gezien dat er voorstanders zijn voor een rules-based benadering en voorstanders van de principle-based benadering. Met betrekking tot het disconteringspercentage ben ik voorstander van een rules-based benadering. Hierbij zal een periodiek te bepalen vast disconteringpercentage moeten worden gehanteerd, welke door de wet- en regelgever wordt vastgesteld. Door een vast disconteringpercentage te hanteren, zal een onderneming minder invloed kunnen uitoefenen op de leverage. Dit heeft tot gevolg dat ongewenste winstbeheer beter kan worden tegengegaan. Ten tweede moeten de toekomstige salarisstijgingen in de waardering van pensioenverplichtingen worden meegenomen. Ondanks dat er bij toekomstige salarisstijgingen veel subjectieve veronderstellingen worden gemaakt, is het belangrijk om deze toch mee te nemen in de pensioenverplichtingen. De richtlijnen van IAS 19 met betrekking tot toekomstige salarisstijgingen zijn echter niet afdoende. Ik adviseer dan ook om een tabel te maken waar leeftijdsafhankelijke en sectorafhankelijke percentages van toekomstige salarisstijgingen in kunnen worden afgelezen. Deze percentages zijn dus zowel afhankelijk van de leeftijd als de sector van de werknemers. Met deze tabel kan per werknemer worden gekeken wat de meest waarschijnlijke toekomstige salarisstijging is in een bepaalde sector. Ik benadruk dan ook het belang van een

individuele benadering om een beter inzicht in de jaarrekening te bewerkstelligen. Ten derde ben ik het eens met de huidige richtlijnen voor waardering van opbrengst fondsbeleggingen. Indien de toezichthouder zijn taak vervult met betrekking tot de waardering van opbrengst fondsbeleggingen, is de bestaande wet- en regelgeving afdoende.

Concluderend uit ons onderzoek naar actuariële resultaten, is dat de hoogte van de leverage invloed heeft op het disconteringspercentage en dat de hoogte van de verwachte salarisstijgingen afhankelijk is van de hoogte van de ongedekte pensioenen. Tevens zijn de huidige richtlijnen van IAS 19 afdoende voor de waardering van opbrengst fondsbeleggingen.

4 Verwerking van actuariële resultaten in de jaarrekening

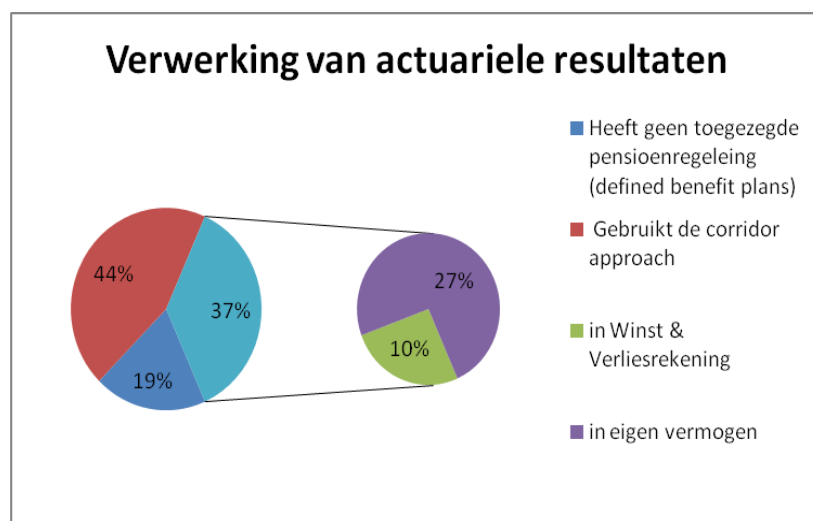
4.1 Inleiding

De verwerking van actuariële resultaten in de jaarrekening zorgen voor een grote vrijheid van winstbeheer. Hierbij valt op dat niet alle ondernemingen kiezen voor dezelfde methode. Duidelijk is wel dat een groot aantal beursgenoteerde ondernemingen voor de eigen vermogenmethode kiest (gevolgd door de corridor methode), en niet kiest om gebruik te maken van de winst- en verliesrekeningmethode (zie figuur 3). In dit hoofdstuk zal de vraag beantwoordt worden: welke van deze drie verwerkingsmethode de beste is om het inzicht in de jaarrekening voor belanghebbenden zo groot mogelijk te maken? Om een goede conclusie te kunnen trekken moeten alle nadelen en voordelen van de verwerkingsmethoden tegen elkaar worden afgewogen.

De grote vrijheid voor ondernemingen welke verwerkingsmethode te hanteren, zorgt voor slechte vergelijkbaarheid tussen jaarrekeningen. Wel is het zo dat wanneer een onderneming eenmaal voor een bepaalde methode heeft gekozen, deze consistent moet worden toegepast. De vergelijkbaarheid tussen jaarrekeningen is door toepassing van de verschillende methoden, zijn samen met de kritiek op de corridormethode (zie paragraaf 4.3), de grootste kritiepunten op de verwerking van actuariële resultaten in de jaarrekening onder IAS 19. In dit hoofdstuk zal antwoord worden gegeven op de vraag:

Welke verwerkingsmethode, toegestaan onder IAS 19 om actuariële resultaten te verwerken in de jaarrekening, zou de voorkeur moeten verdienen om het inzicht in de jaarrekening voor belanghebbenden te verbeteren?

FIGUUR 3

Gegevens zijn afkomstig uit het artikel van Fasshauer, Glaum & Street (2008)

4.2 Verwerking via de winst- en verliesrekeningmethode

4.2.1 Theorie

Onder de winst- en verliesrekeningmethode zullen actuariële resultaten direct worden verwerkt in de winst- en verliesrekening. Deze methode verdient volgens de IASB de voorkeur om actuariële resultaten te verwerken in de jaarrekening. De keuze voor deze voorkeur sluit logischerwijs aan met het ‘Exposure draft of proposed: Actuarial Gains and Losses, Group Plans and Disclosures’, uitgegeven door het IASB (2004). Met name omdat IAS 19 mede is gebaseerd op FRS 17 (UK GAAP), is niet alleen de winst- en verliesrekeningmethode om actuariële resultaten te verwerken in de jaarrekening toegestaan, maar ook de eigen vermogenmethode (zie paragraaf 4.3).

4.2.2 Onderzoek en bevindingen

Wat een groot nadeel vormt van directe verwerking in de verliesrekening is dat er actuariële winsten worden genomen naar aanleiding van financiële veronderstellingen, bijvoorbeeld door wijzigingen van disconteringpercentages of verwachte salarisstijgingen. Dit sluit niet aan bij het voorzichtigheidsbeginsel, waar winsten niet direct worden genomen als men denkt dat ze ook zullen plaatsvinden. Naast deze opmerking is het nemen van actuariële winsten of verliezen een subjectief aspect waar voorzichtig mee moet worden omgegaan. Zelfs als duidelijk wordt vermeld welke disconteringspercentage voor pensioenverplichtingen gebruikt wordt en welke toekomstige salarisstijgingen verwacht worden, is het lastig voor belanghebbenden om te kunnen beslissen of het goed of slecht gaat met de onderneming. Particuliere belanghebbenden moeten veel kennis hebben over pensioenen, om te kunnen beoordelen of actuariële winsten en verliezen op de juiste manier worden bepaald. Het inzicht in de jaarrekening voor de post pensioenen is iets wat onder alle methoden moeilijk is. Derhalve zou de corridormethode uitkomst kunnen bieden voor een grote schommeling in actuariële resultaten (hierover meer in paragraaf. 4.4).

Ondanks de ingewikkeldheid van de post pensioenen is de keuze voor ondernemingen, om de winst- en verliesrekeningmethode te hanteren, niet afhankelijk van de hoogte van de winst, zo blijkt uit onderzoek gedaan door *Morais (2008)*. Veel ondernemingen kiezen ervoor om actuariële winsten en verliezen direct te verwerken in het eigen vermogen of juist via de corridormethode. In de volgende paragraaf zullen we kijken naar de verwerking van actuariële winsten en verliezen via het eigen vermogen.

4.3 Verwerking via de eigen vermogenmethode

4.3.1 Theorie

De keuze om gebruik te maken van de eigen vermogenmethode (ook wel SORIE methode genoemd) werd geïntroduceerd in de 'Exposure draft of proposed: Actuarial Gains and Losses, Group Plans and Disclosures', uitgegeven door het IASB in 2004. Onder IAS 19.93 wordt uitgelegd wat de eigen vermogenmethode inhoudt:

Met de verwerking van actuariële resultaten in het eigen vermogen wordt bedoeld dat deze resultaten in een apart overzicht direct worden verwerkt in het eigen vermogen.

De nieuwe benadering werd, onder IAS 19 uiteindelijk toegestaan in 2005. De huidige richtlijnen van IAS 19 zijn echter niet duidelijk of de actuariële resultaten onder deze methode geleidelijk via het resultaten mogen lopen (recycling benadering). In dit hoofdstuk zal daarom niet de recycling benadering worden behandeld, maar alleen de directe verwerking via het eigen vermogen (in vervolg eigen vermogenmethode genoemd).

4.3.2 Onderzoek en bevindingen

De verwerking van de zogenaamde Statement of Recognised Income and Expense (SORIE methode) is mede gebaseerd op de UK GAAP. Daarom is het ook niet verwonderlijk dat de al langer geldende methode toegestaan onder de UK GAAP, veel wordt toegepast door Engelse en Amerikaanse ondernemingen. Onderzoek van *Morais (2008)* en *Fasshauer, Glaum & Street (2008)* laten zien dat veel Engelse en Amerikaanse ondernemingen gebruik maken van de eigen vermogenmethode. Tevens blijkt uit dit onderzoek, dat ondernemingen die een hogere leverage hebben (betere verhouding eigen vermogen vreemd vermogen), meer gebruik maken van de eigen vermogenmethode dan ondernemingen met een lage leverage. Nu is de belangrijkste vraag: "levert een eventuele verbetering door gebruik te maken van de eigen vermogenmethode meer op dan de andere methoden?" Uit onderzoek gedaan door *M. Amen (2007)* komt naar voren dat men denkt van niet. In hun onderzoek hebben ze gebruik gemaakt van het Monte Carlo simulation technique model. Dit model wordt vaak gebruikt, indien men veel financiële veronderstellingen doet. De grote onzekerheden en veronderstellingen die men moet doen om dit model juist toe te passen, zorgen ervoor dat de betrouwbaarheid van dit onderzoek in het geding is. Er worden veel financiële veronderstellingen gedaan over bijvoorbeeld de toekomstige salarisstijging. Dit maakt dit onderzoek daarom onzeker en niet bruikbaar genoeg om conclusies uit te trekken.

De eigen vermogenmethode bepaalt dat actuariële resultaten verlopen via het eigen vermogen, waardoor het geen invloed heeft op de winst- en verliesrekening. Door de aparte presentatie van de actuariële resultaten wordt inzichtelijk gemaakt, hoe men tot de verwerking van de pensioenverplichtingen is gekomen. Omdat door een duidelijk en inzichtelijk schema goed wordt weergegeven hoe de actuariële resultaten tot stand komen, gaat de voorkeur uit naar de verwerking via de eigen vermogenmethode.

Concluderend kan worden gesteld dat de eigen vermogenmethode zorgt voor een goede presentatie van het actuariële resultaat. Dit resultaat verloopt via het eigen vermogen waar een inzichtelijk schema ervoor zorgt, dat de actuariële resultaten duidelijk worden gepresenteerd in de jaarrekening.

4.4 Verwerking via de corridormethode

4.4.1 Theorie

In de vorige paragrafen hebben we gekeken naar de verwerking van actuariële winsten en verliezen via de winst- en verliesrekeningmethode en de eigen vermogenmethode. In deze paragraaf zullen we de zogenoemde corridormethode bespreken. Allereerst de uitleg van de corridormethode zoals omschreven in handboek jaarrekening 2008 p. 450.

Actuariële resultaten behoeven pas te worden opgenomen indien zij buiten een bepaalde bandbreedte (corridor) komen (RJ 271.336). Deze bandbreedte bedraagt de hoogste van (IAS 19.92/95):

- 10% van de contante waarde van toegekende pensioenaanspraken aan het begin van het boekjaar; of
- 10% van de reële waarde van fondsbeleggingen op die datum.

Actuariële winsten en verliezen worden dus niet verwerkt in de winst- en verliesrekening zolang ze binnen de corridor blijven. Indien cumulatieve actuariële resultaten buiten de corridor vallen, dienen zij wel te worden verwerkt, waarbij twee mogelijkheden zijn toegestaan (IAS 19.93/95, RJ 271.334/335):

- Het buiten de corridor vallende deel wordt gedeeld door de verwachte resterende diensttijd van de actieve deelnemers aan de regeling en alleen het daaruit resulterende bedrag wordt in het boekjaar verwerkt.
- Het buiten de corridor vallende deel wordt op een andere systematische wijze verwerkt, die leidt tot het eerder verwerken van actuariële resultaten. De dan gevolgde methode dient wel bestendig te worden toegepast zowel voor actuariële winsten als voor actuariële verliezen. Hierbij mogen ook actuariële winsten en verliezen worden meegeteld die onder de corridor liggen.

4.4.2 Onderzoek en bevindingen

Onderzoek gedaan door *Fasshauer, Glaum & Street (2008)* wijst uit, dat als men gezamenlijk over zou stappen van de corridormethode naar de winst- en verliesrekeningmethode, dit invloed heeft op de jaarrekening. Als ondernemingen gezamenlijk overstappen van de corridormethode naar de winst- en verliesrekeningmethode, heeft het voor een bedrijf individueel geen materieel effect, maar gemiddeld voor de economie wel. Dit betekent dat het toepassen van de corridormethode dus het inzicht in één jaarrekening niet verslechtert, maar het geeft minder inzicht in een economie als geheel. Daarnaast tonen *Fasshauer, Glaum & Street* aan dat veel grote ondernemingen en financiële beleggers gebruik maken van de corridormethode. Een groot voordeel voor deze instellingen om de corridormethode te gebruiken komt omdat dit de volatiliteit van actuariële resultaten doet afnemen. *Andrew Lennard (2007)* benadrukt dat de IASB prefereert dat actuariële resultaten direct via de winst- en verliesrekeningmethode worden verwerkt en niet via de corridormethode. Ik ben van mening dat de corridormethode moet worden afgeschaft. De belangrijkste reden voor afschaffing van de corridormethode is, dat er uitgegaan wordt van een bandbreedte (corridor), waarbinnen actuariële resultaten niet in de winst- en verliesrekening worden verantwoord. Door niet direct actuariële winsten of verliezen te nemen op het moment dat ze ontstaan, wordt er afgestapt van het toerekeningbeginsel. Dit beginsel stelt dat alleen opbrengsten en winsten mogen worden verantwoord, indien deze zijn gerealiseerd (zie handboek jaarrekening 2008 p. 105). Ik vind de toepassing van deze methode begrijpelijk vanuit het oogpunt van de ondernemingen die IAS 19 dienen te hanteren. Door gebruik te maken van de corridormethode zien zij namelijk minder schommelingen in het resultaat. Echter vanuit het oogpunt van de gebruikers van de jaarrekening (de belanghebbenden), is het slecht voor het inzicht dat zij krijgen in de jaarrekening. Het geeft namelijk geen juist beeld van de ontstane actuariële resultaten.

Concluderend kan worden vastgesteld dat de corridormethode het inzicht in de jaarrekening niet vergroot. De corridormethode voldoet niet aan het toerekeningbeginsel, doordat het gebruik maakt van corridors. Ter aanbeveling aan de IASB zou ik daarom deze methode niet terug willen zien in een herziene versie van IAS 19.

4.5 Conclusie

Om het inzicht in de jaarrekening voor belanghebbenden te vergroten is de beste verwerkingsmethode de eigen vermogenmethode. Het belangrijkste voordeel om actuariële resultaten te verwerken via de eigen vermogenmethode is dat een apart schema, de actuariële resultaten presenteert. Daarnaast geef ik de voorkeur aan jaarlijkse verwerking van actuariële resultaten via de winst- en verliesrekening (zoals is toegestaan onder IAS 19). De directe verwerking van actuariële resultaten in de winst- en verliesrekening sluit goed aan bij het toerekeningbeginsel en heeft geen

bezwaarlijke tekortkomingen. Naast verwerking via deze twee methoden is ook de corridormethode toegestaan onder IAS 19. Deze methode is echter niet geprefereerd door IASB en ik adviseer dan ook om deze methode niet langer toe te staan. De toepassing van de corridormethode zorgt namelijk vanuit het oogpunt van de belanghebbenden, dat niet aan het realisatiebeginsel wordt voldaan. Het gebruik van de corridormethode raad ik dus af, omdat deze methode niet duidelijk laat zien wat de invloed is van actuariële resultaten op de jaarrekening.

5 Conclusie en aanbevelingen

In deze paper heb ik onderzocht welke financiële veronderstellingen en verwerkingsmethode(n) door ondernemingen moeten worden gehanteerd, om belanghebbenden goede economische beslissingen te laten nemen.

Allereerst is de scheidingslijn tussen een toegezegde-bijdrageregeling en een toegezegde-bijdrageregeling onder IAS 19 duidelijk. Het belangrijkste criteria welke regeling toegepast dient te worden is of een onderneming daadwerkelijk economisch risico loopt over de pensioenverplichtingen. Het argument dat ondernemingen wel economisch risico moeten lopen bij een bedrijfstakpensioenfonds is dan ook de reden dat er geen uitzonderingen moeten zijn, om een toegezegde-pensioenregeling te laten gelden als een toegezegde-bijdrageregeling. Uitzonderingen hierop zijn namelijk wel toegestaan onder RJ 271, maar niet onder IAS 19.

Ten tweede heeft de verhouding vreemd vermogen/eigen vermogen invloed op het te hanteren disconteringpercentage voor de pensioenverplichtingen. Mijn aanbeveling om dit te voorkomen is om als wet- en regelgever een periodiek te bepalen vast disconteringspercentage te hanteren. Daarnaast sluit het meenemen van toekomstige salarisstijgingen in de waardering van de pensioenverplichtingen onder IAS 19, aan bij mijn bevindingen. Als wijziging op IAS 19 wil ik aanbevelen om een duidelijke tabel te publiceren, die de gemiddelde individuele toekomstige salarisstijgingen per sector duidelijk weergeeft. De praktische toepassing van een dergelijke tabel zal in de toekomst moeten worden onderzocht. De richtlijnen met betrekking tot opbrengsten fondsbeleggingen onder IAS 19 zijn duidelijk en juist. Door goed toezicht te houden op de gepubliceerde jaarrekeningen zal men moeten controleren of verwachte opbrengsten fondsbeleggingen ook juist worden geformuleerd.

Ten derde verdient de verwerking van actuariële resultaten via de eigen vermogenmethode de voorkeur. Deze methode laat via een apart schema in het eigen vermogen goed zien hoe actuariële resultaten zijn ontstaan.

In de toekomst kan onderzoek gedaan worden naar de afschaffing van de corridormethode. Met name kan onderzocht worden, welke gevolgen de afschaffing van de corridormethode heeft voor het inzicht en de vergelijkbaarheid van jaarrekeningen. In toekomstig onderzoek kan tevens nader worden ingegaan op andere manieren om verwachte opbrengsten fondsbeleggingen beter te bepalen.

6 Literatuurlijst

- Amen, Matthias, 'Simulation-Based Comparison of Existent IAS 19 Accounting Options.', *European Accounting Review*, Jul2007, p. 243-276
- Anderson, A.W., 'Pension Mathematics for Actuaries', ACTEX Publications, 1992, p. 131-136
- Asthana, Sharad, 'Determinants of Funding Strategies and Actuarial Choices for Defined-Benefit Pension Plans', *Contemporary Accounting Research*, Spring99, p. 39-74
- Bergstresser, Daniel; Desai, Mihir; Rauh, Joshua, 'Earnings manipulation, pension assumptions, and managerial investment decisions', *Quarterly Journal of Economics*, Feb2006, p. 157-195
- Bergstresser, Daniel; Philippon, Thomas., 'CEO Incentives and Earnings Management. CFA Digest', Nov2006, p18-19.
- Bouvier, S., 'Staart kwispelt hond?', april/mei 2006, p.32-34
- Dye, R.A., and R.E. Verrecchia, 'Discretion vs. uniformity: Choices among GAAP', *The Accounting Review*, 1995, p. 389-415.
- Ellis, Charles D., 'The Second Crash: How the Stock Market Went the 1929 Route in 1970', 1972
- Fasshauer, Jan D.; Glaum, Martin; Street, Donna L., 'Adoption of IAS 19R by Europe's premier listed companies: Corridor approach versus full recognition: Summary of an ACCA research monograph', *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, Dec2008, p. 113-122
- Gaver, Jennifer J.; Gaver, Kenneth M., 'Compensation Policy and the Investment Opportunity Set', *The Journal of the Financial Management Association*, Spring95, p19-32
- Ghicas, Dimitrios C , 'Determinants of Actuarial Cost Method Changes for Pension Accounting and Funding', *Accounting Review*, Apr90, p. 384-405
- Gopalakrishnan, V., 'The determinants of actuarial assumptions under Pension accounting disclosures', spring 1995
- Grant, C. Terry; Grant, Gerry H.; Ortega, William R., 'FASB's Quick Fix for Pension Accounting Is Only First Step', *Financial Analysts Journal*, Mar/Apr2007, p.21-35
- Handboek jaarrekening 2008, Ernst & Young, 2008, 1e druk p. 105, 461-515
- Hann, R. N., Lu, Y., Subramanyam, K., 'Uniformity vs. Flexibility: Evidence from Pricing of the Pension Obligation', *The Accounting Review*, 2007, p. 107-137

- Healy, Paul M., Palepu, Krishna G., 'The Effect of Firms' Financial Disclosure Strategies on Stock Prices', *Accounting Horizons*, Mar1993, p.11
- Healy, P.M., 'The effect of bonus schemes on accounting decisions, *journal of accounting & Economics*', April, 1985, p.85-107.
- IASB: 'Exposure draft of proposed: Actuarial Gains and Losses, Group Plans and Disclosures', 2004
- Jeffrey R Kamenir 'How to Make Defined Benefit Pension Plans Attractive to 21st Century Employers', Brookfield: Second Quarter 2009, p. 51
- Lennard, Andrew, 'The Financial Reporting of Pensions Time for A Review?', *Accountancy Ireland*, Apr2008, p15-17
- Picconi, M., 'The perils of pensions: Does pension accounting lead investors and analysts astray', *The Accounting Review* 81 (4), 2006, p. 925–955.
- Sloan, Richard G., 'Do Stock Prices Fully Reflect Information in Accruals and Cash Flows about Future Earnings?' *Accounting Review*, 1996, p. 89–315
- Watts, Ross L., Zimmerman, Jerold L., 'Positive accounting theory', Prentice-Hall, 1986
- Xie, H., 'The Mispricing of Abnormal Accruals', *The Accounting Review*, July 2001, p. 356-373.
- *Zimmerman, Jerold L.* 'Accounting for decision making and control', McGraw-Hill Education – Europe, 5e druk, p.717

Bijlage 1

Voorbeeld actuariel resultaat inzake fondsbeleggingen (ontleend aan IAS 19.106)

Basisgegevens:

- 1 januari: reële waarde fondsbeleggingen: 10.000; cumulatieve, niet in aanmerking genomen actuariële winsten: 760;
- 30 juni: het pensioenfonds betaalt pensioenen ter grootte van 1.900 en ontvangt pensioenpremies van 4.900;
- 31 december: reële waarde fondsbeleggingen: 15.000, contante waarde pensioenverplichtingen: 14.792; actuariel verlies inzake verplichtingen gedurende het boekjaar: 60.

Op 1 januari zijn de volgende schattingen gemaakt:

- rente- en dividendopbrengsten, na belastingen: 9,25%;
- gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen fondsbeleggingen, na belastingen: 2%;
- administratiekosten: 1%;
- derhalve bedraagt de verwachte opbrengst fondsbeleggingen 10,25% ($9,25 + 2 - 1$).

Gedurende het boekjaar ontwikkelden de werkelijke en verwachte opbrengst fondsbeleggingen zich als volgt:

- verwachte opbrengst voor beleggingen die het hele jaar uitstaan: $10.000 \times 10,25\% = 1.025$;
- verwachte opbrengst voor nieuwe beleggingen per 30 juni: $3.000 (4.900 - 1.900) \times 5\%$ (equivalent van jaarlijks rendement van 10,25% op basis van maandelijkse oprenting) = 150;
- totale verwachte opbrengst fondsbeleggingen: 1.175 ($1.025 + 150$);
- feitelijke opbrengst fondsbeleggingen: 2.000 (15.000, reële waarde per 31/12, -/ 10.000, reële waarde per 1/1; van deze toename in de reële waarde van 5.000 is 3.000 een gevolg van het saldo tussen de ontvangen pensioenpremies (4.900) en de betaalde pensioenen (1.900), zodat een feitelijke beleggingsopbrengst van 2.000 resteert).

Verwerking in de jaarrekening:

- Er is een actuariële winst voor het verschil tussen de werkelijke en de verwachte opbrengst fondsbeleggingen van 825 ($2.000 - 1.175$).
- De cumulatieve actuariële winst is derhalve 1.525 ($760 \text{ per } 1/1 + 825 - 60$ actuariel verlies inzake verplichtingen).
- De corridor is 1.500 (10% van 15.000, als de hoogste van de reële waarde van de fondsbeleggingen en de contante waarde van de pensioenverplichting).
- Het bedrag dat boven de corridor uitstijgt is daarom 25 ($1.525 - 1.500$), dat in het resultaat van het volgende boekjaar moet worden verwerkt, bijvoorbeeld door dit te verdelen over de gemiddelde resterende diensttijd.